

GENDER YONDASHUV ASOSIDA BITIRUVCHI SINIF O'QUVCHILARIDA IJTIMOIY MADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

*Karimov Habibulla Qodomboyevich
Urganch Davlat Universiteti
mistaqil tadqiqotchisi
Orcid: 0009-0006-7194-4297*

Annotatsiya: Ushbu maqola gender yondashuv asosida bitiruvchi sinif o'quvchilarida ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirishning nazariy asoslarini o'rganishga bag'ishlangan. Ijtimoiy madaniy kompetentlik- bu shaxsning turli ijtimoiy va madaniy kontekstlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish, samarali muloqot qilish va boshqalar bilan o'zaro munosabatlarni yo'lga qo'yish qobiliyati bo'lib, u ijtimoiy ko'nikmalar, madaniy xabardorlik va madaniyatlararo muloqotni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: gender yondashuv, ijtimoiy madaniy kompetentlik, bitiruvchi sinif o'quvchilari, ijtimoiy ko'nikmalar, madaniy xabardorlik, madaniyatlararo muloqot, ta'lim tizimi, ijtimoiy rivojlanish, teng huquqlilik.

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE FORMATION OF SOCIAL CULTURAL COMPETENCE IN STUDENTS OF THE GRADUATING CLASS ON THE BASIS OF A GENDER APPROACH

*Karimov Habibulla Kadomboyevich,
Urgench state university mystic explorer*

Abstract: This article is devoted to the study of the theoretical foundations of the formation of social and cultural competence in students of the graduating class based on the gender approach. Sociocultural competence is a person's ability to function successfully in various social and cultural contexts, to communicate effectively, and to establish relationships with others, which includes social skills, cultural awareness, and intercultural communication.

Key words: gender approach, social cultural competence, students of the graduating class, social skills, cultural awareness, intercultural communication, educational system, social development, equality

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У ВЫПУСКНИКОВ НА ОСНОВЕ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА

*Каримова Хабибулла Кодомбоевича,
Ургенчский Государственный Университет независимый исследователь*

Аннотация: Данная статья посвящена исследованию теоретических основ формирования социокультурной компетентности учащихся выпускного класса на основе гендерного подхода. Социокультурная компетентность — это способность человека успешно функционировать в различных социальных и культурных контекстах, эффективно общаться и устанавливать отношения с другими людьми, которая включает в себя социальные навыки, культурную осведомленность и межкультурное общение.

Ключевые слова: гендерный подход, социокультурная компетентность, учащиеся выпускного класса, социальные навыки, культурное сознание, межкультурная коммуникация, система образования, социальное развитие, равенство.

Kirish. Hozirgi vaqtda ta'lim tizimi ustuvorliklarni o'zgartirmoqda. Ta'lim tizimini rivojlantirishning asosiy yo'nalishi ta'lim mazmunini tolerantlashtirish va shaxsning o'zini o'zi anglash g'oyalarini joriy etish, uning erkin o'zini o'zi belgilash huquqini tan olish, qobiliyatlarni to'liq rivojlantirish va o'quv jarayonida kognitiv ehtiyojlarni qondirishdan iborat. Bu fakt «Ta'lim to'g'risida»gi qonunida ham qayd etilgan, unda ta'limning shaxsga yo'naltirilganligi, uning gumanistik tabiati asosiy pedagogik vazifalar bilan belgilanadi. Shunday qilib, bitiruvchi sinf o'quvchilar shaxsiyati, uning rivojlanishi va takomillashuvining o'ziga xos xususiyatlari diqqat markaziga qo'yiladi [8; B.45.].

Zamonaviy ta'lim sezilarli o'zgarishlarga duch kelmoqda, bu ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradigan sharoitlarni izlashning ob'ektiv zarurligini belgilaydi, maktabda ham, oliy ta'limda ham ijtimoiy va shaxslararo munosabatlarni tashkil etishning maxsus shakli sifatida ta'lim jarayoniga yondashuvlarni o'zgartirishni talab qiladi.

Ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish, ayniqsa, bitiruvchi sinf o'quvchilari orasida, ularning hayotga va jamiyatga moslashishi uchun muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy madaniy kompetentlik - bu shaxsning turli ijtimoiy va madaniy kontekstlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish, samarali muloqot qilish va boshqalar bilan o'zaro munosabatlarni yo'lga qo'yish qobiliyati. Bu kompetentlik quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

Globalizatsiya va axborot texnologiyalarining rivojlanishi sharoitida, yosh avlodning ijtimoiy-madaniy kompetentligini shakllantirish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ijtimoiy-madaniy kompetentlik shaxsning turli ijtimoiy va madaniy sharoitlarda samarali muloqot qilish, turli madaniyatlarni hurmat qilish va gender tenglikka asoslangan holda turmush tarzini shakllantirish qobiliyatini anglatadi. Bu jarayon ayniqsa, maktab ta'limida, xususan, bitiruvchi sinf o'quvchilari uchun juda muhim hisoblanadi, chunki ular jamiyatga mustaqil qadam qo'yishga tayyorgarlik ko'rayotgan yoshlar hisoblanadi.

Gender yondashuvining mohiyati va ahamiyati

Gender yondashuvi ta'lim jarayonida qizlar va o'g'il bolalar o'rtasidagi tenglikni ta'minlashga, ularning huquq va imkoniyatlarini bir xil darajada rivojlantirishga yo'naltirilgan. Bu yondashuv orqali ta'lim jarayonida jinsiy kamsitishlarning oldini olish, shuningdek, har bir o'quvchiga uning jinsidan qat'i nazar, o'z qobiliyatlarini to'liq namoyish etish imkoniyatini yaratish mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Respublikamizda o'quvchilarda ijtimoiy madaniy kompetensiyalarni shakllantirish bo'yicha B.S.Abdullayeva [1; B.49.], R.G.Safarova[4; B.3105], M.M.Vaxobov, X.P.Nazarova, S.O'.Sharifzoda [6; B.14.], B.X.Xodjayevlar tadqiqotlar olib borganlar. Kompetensiya, ijtimoiy madaniy kompetentlik va gender yondashuv bo'yicha Mustaqil davlatlar hamdo'stligi olimlaridan V.I.Baydenko[2; B.15.] va B.Oskarsson, R.Z.Bogoudinova, Ye.A.Boyarskiy, Ye.A.Kagakina, V.V.Osipov va T.P.Bugayeva, O.A.Valixonova, G.I.Baturina[3], I.A.Zimnyaya, D.S.Rubinshteyn, A.R.Kamaleyevalarning ishlarida yoritilgan. Shuningdek, gender yondashuv asosida bitiruvchi sinf o'quvchilarida ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish bo'yicha xorij olimlari Alan Pulverness[5; B.495.], A.Bandura, Hutmacher Walo, D.Hymes, T.Radinger, A.Stoof[7; B.351.] kabi pedagog, psixolog, faylasuf, sotsiolog olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

Muhokama.

Bizning fikrimizcha, o'qitishda gender yondashuvini qo'llashning asosiy shartlaridan biri o'qituvchining o'qitish uslubi, uning gender ta'limi bo'lishi kerak. Har bir o'qituvchi o'quv materialini taqdim etishning o'ziga xos uslubiga va uning gender xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tinglovchilar bilan muloqot qilish usullariga ega bo'lgan ma'lumot manbai hisoblanadi. O'quv dasturlari va metodologiyalarining ma'lum bir bolaning shaxsiga yo'naltirilganligi, o'quvchilarning qobiliyatlarini har tomonlama ochib berish va o'quvchining

jinsidan qat'i nazar, muvaffaqiyat holatini yaratish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish qobiliyati va qobiliyati uning kasbiy malakasi va pedagogik mahoratiga bog'liq. O'qituvchilar ko'pincha o'g'il bolalarni o'zini namoyon qilish, qat'iyatlilik va faollikka, qizlarni itoatkorlik, bag'rikenglik va tirishqoqlik, toza ko'rinishga undaydi, bolalar bilan ko'proq individual darslar o'tkaziladi, qizlarga qaraganda ularga ko'proq vaqt ajratiladi[9; B.701.].

Ijtimoiy-madaniy kompetentlikning tarkibiy qismlari

Ijtimoiy-madaniy kompetentlik quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Madaniy bilimlar: Turli madaniyatlar haqida bilimga ega bo'lish, ularning qadriyatlarini anglash va hurmat qilish.

Ijtimoiy muloqot ko'nikmalari: Boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish, ularning nuqtai nazarini tushunish.

Gender tenglikni anglash: Jinsiy kamsitishlarsiz teng munosabatlarni shakllantirish va hurmat qilish.

Gender yondashuvi asosida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni shakllantirish mexanizmlari:

Ta'lim dasturlarini gender jihatdan boyitish: Ta'lim dasturlarida gender masalalariga oid mavzularni kiritish, o'quvchilarga jinsiy tenglikning ahamiyati haqida bilim berish. Misol uchun, tarix, adabiyot va ijtimoiy fanlarda ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglikka oid mavzularni muhokama qilish.

O'quvchilarda gender sezgirlikni rivojlantirish: Ta'lim jarayonida o'quvchilarni gender tengligi masalalariga e'tibor qaratishga o'rgatish. Bu jarayonda o'qituvchilar o'z pedagogik faoliyatlarida gender tenglikka rioya qilishlari, shuningdek, o'quvchilarda tenglik tushunchasini shakllantirishlari lozim.

Madaniy tadbirlar va loyihalar tashkil etish: Turli millat va madaniyatlar o'rtasida muloqot madaniyatini shakllantirish maqsadida o'quvchilarni madaniy tadbirlarga jalb etish. Masalan, milliy bayramlar, madaniy festivallar yoki xalqaro tadbirlar tashkil qilish orqali o'quvchilarni madaniy xilma-xillik bilan tanishtirish.

O'qituvchilarning malakasini oshirish: O'qituvchilar uchun gender masalalari bo'yicha maxsus treninglar va seminarlar o'tkazish. Bu treninglar o'qituvchilarga gender tenglikni ta'lim jarayoniga qanday qo'shish kerakligini tushuntirishda yordam beradi.

Tarbiyaviy ishlar: Gender tenglikka oid tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish, jumladan, sinf soatlari, uchrashuvlar va ma'ruzalar orqali o'quvchilarga gender tenglikni tushuntirish va ularni amaliyotga tadbiiq etishga rag'batlantirish.

Natijalar

Tadqiqot davomida bitiruvchi sinf o'quvchilarida gender yondashuv asosida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni shakllantirish maqsadida bir qator pedagogik eksperimentlar va mashg'ulotlar o'tkazildi. Tajribaning maqsadi — gender tenglikka asoslangan holda ijtimoiy-madaniy bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish samaradorligini baholashdan iborat edi.

Tajriba metodikasi

Tajriba uch bosqichda amalga oshirildi:

Boshlang'ich baholash (diagnostika): Eksperiment boshlanishidan oldin o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetentlik darajasi aniqlanib, gender yondashuvga nisbatan mavjud tushunchalari va munosabatlari o'rganildi. Bunda savolnomalar, suhbatlar va testlar qo'llanildi.

Pedagogik ta'sir (interventsiya): Ta'lim jarayoniga gender tenglikka oid mavzularni qo'shish, madaniy tadbirlar tashkil etish, maxsus dars va mashg'ulotlar o'tkazish orqali o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirishga yo'naltirilgan metodlar qo'llandi.

Natijalarni baholash: Eksperiment yakunida o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetentligi va gender tenglikka oid tushunchalarini qayta baholash uchun savolnomalar va testlar o'tkazildi. Shuningdek, o'quvchilarning bu jarayonda o'zgarishi va rivojlanish darajasi tahlil qilindi.

Tajriba natijalari

Tajriba natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

Ijtimoiy-madaniy bilimlarning oshishi: Eksperiment natijasida o'quvchilarning turli madaniyatlar, ularning qadriyatlari va urf-odatlar haqidagi bilimlari sezilarli darajada oshdi. Dastlabki testlar bilan solishtirganda, eksperimentdan keyin o'quvchilarning madaniy bilimlari 20-30% ga ko'paydi.

Gender tenglikni anglash darajasi: Pedagogik ta'sir natijasida o'quvchilarda gender tenglik tushunchasi chuqurlashdi. Dastlabki bosqichda jinsiy rollar va stereotiplar bilan bog'liq noto'g'ri qarashlar mavjud bo'lgan bo'lsa, tajriba yakunida ularning aksariyati bu stereotiplarni yengdi va jinsiy tenglikni qo'llab-quvvatlashga o'tdi.

Ijtimoiy muloqot ko'nikmalarining rivojlanishi: Tajriba davomida o'quvchilarda turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish ko'nikmalari rivojlandi. Mashg'ulotlar va madaniy tadbirlarda faol ishtirok etgan o'quvchilar boshqalarning madaniyatini hurmat qilishni, muammolarni hamkorlikda hal qilishni o'rgandilar.

O'quvchilarning gender sezgirliги oshishi: Tajriba davomida o'quvchilar gender sezgirlik va empatiya ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Bu esa o'quv muhitida jinsiy tenglikka rioya qilish va kelajakda ijtimoiy munosabatlarda gender tenglikka asoslangan tamoyillarni qo'llashga bo'lgan qiziqishning ortishiga olib keldi.

Tarbiyaviy ishlar samaradorligi: O'quvchilarga gender tenglik mavzusida o'tkazilgan tarbiyaviy ishlar ularning dunyoqarashiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ko'plab o'quvchilar jinsiy tenglikni o'z hayotlarida va jamiyatda muhim deb hisoblashni boshladilar.

Xulosa.

Tajriba natijalari gender yondashuv asosida bitiruvchi sinf o'quvchilarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni shakllantirish imkoniyatlarining keng ekanligini tasdiqladi. Ta'lim jarayoniga gender tenglikni kiritish o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy bilimlarini kengaytiradi, jinsiy kamsitishlarga nisbatan sezgirligini oshiradi va turli madaniyat vakillari bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu tajriba shuni ko'rsatadiki, gender yondashuvi nafaqat o'quvchilarning madaniy bilimlarini oshiradi, balki ularni gender tenglikka asoslangan ijtimoiy hayotga tayyorlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Gender yondashuvi asosida bitiruvchi sinf o'quvchilarida ijtimoiy-madaniy kompetentlikni shakllantirish zamonaviy ta'lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Bu yondashuv orqali o'quvchilarda madaniy bilimlar, ijtimoiy muloqot ko'nikmalari va gender tenglikni anglash kabi qobiliyatlar shakllantiriladi. Natijada, yoshlar jamiyatga yanada tayyor, madaniy xilma-xillikni hurmat qiluvchi va tenglik tamoyillariga asoslangan tarzda kirib kelish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu jarayonda o'qituvchilar va ta'lim muassasalarining roli beqiyosdir, chunki ular yosh avlodning kelajagini shakllantiruvchi asosiy omillardandir.

Ushbu mexanizmlar orqali bitiruvchi sinf o'quvchilarida gender yondashuvi asosida ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatdagi madaniy va ijtimoiy muammolarni hal qilishga ham katta yordam beradi. Ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish, bitiruvchi sinf o'quvchilarini kelajakda muvaffaqiyatli va yetuk shaxs bo'lib etishishiga yordam beradi. Ta'lim tizimi, o'quv-tarbiya jarayoni, oila va jamoatchilikning birgalikdagi harakatlari orqali bu maqsadga erishish mumkin. Bu jarayonda har bir o'quvchining jinsiy farqlarini inobatga olib, ularga teng imkoniyatlar yaratish muhimdir. Ijtimoiy madaniy kompetentlik shaxsning globalizatsiya jarayonlarida muvaffaqiyatli bo'lishi, turli madaniy muhitlarga moslashishi, ko'p madaniyatli jamiyatlarda faoliyat yuritishi uchun zarurdir. Bu kompetentlik shaxsga nafaqat o'z madaniyatini anglash va hurmat qilish, balki boshqa madaniyatlar bilan konstruktiv muloqotda bo'lish imkonini ham beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Abdullayev, B.S. (2006). Fanlararo aloqadarlikning metodologik-didaktik asoslari (Ijtimoiy-gumanitar yo'nalishlardagi akademik litseylarda matematika o'qitish misolida): Ped.fan. dok

diss. avtoref, 49.

Baydenko, V. I. (2015). Bologna process: Present stage. *Vysshee obrazovanie v Rossii= Higher Education in Russia*, (10), 52-60.

Baturina, G. I. (1995). *Narodnaya pedagogika v vospitanii doshkol'nikov* [Folk pedagogy in the education of preschool children].

Gaybullayevna, S. R. (2020). Pedagogical tools that serve the development of cultural views in the subjects of the educational process. *JCR*, 7(12), 3104-3108.

Pulverness, A. (2003). Materials for cultural awareness. *Developing materials for language teaching/Continuum*.

Sharifzoda, S. (2023). Bo'lajako'qituvchilarni gender yondashuvasosida ijtimoiylashtirishga yo'naltirilgan kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashga oid nazariy yondashuvlar. *Молодые ученые*, 1(18), 10-15.

Stoof, A., Martens, R. L., Van Merriënboer, J. J., & Bastiaens, T. J. (2002). The boundary approach of competence: A constructivist aid for understanding and using the concept of competence. *Human resource development review*, 1(3), 345-365.

Z. Boboeva, Z. Usmonova *Gender tadqiqoti asoslari kursi xrestomatiyasi T.: O'zbekiston*. 2003.

Wood, J. W. *Gendered Lives. Communication. Gender, and Culture* [Text] I J. W. Wood. Beimon : Wadsworth Publishing Company, 1994. - 701 p